

érlelvén, erkölcsi hatalmának egész erejével rákényszeríti az uralkodó kormányra s nem az államtól várja a róla való gondoskodást.

De éppen a jelen pillanatban ilyen rákényszerítésre nincsen is semmi szükség, mert hisz Hollandiának mai miniszterelnöke Dr. Kuiper Ábrahám maga is kálvinista pap és tanár volt, a ki, mikor a korábbi rendszer közoktatási és egyházi politikájával ellentétbe került, olyan óriási társadalmi mozgalmat tudott kifejtetni, hogy Amsterdamban külön egyetemet állított fel, az u. n. «Vrije Universiteit»-et, a melynek nagy összegre rugó fentartási és fejlesztési költségeit elvtársainak önkénytes adakozásából képes volt s képes ma is fedezni.

Ő is küldött ki egy országgyűlési bizottságot, a mely szintén az oktatásügy reformjával foglalkozik.

Hogy ebből a nagy szellemi erővel folyó kettős irányú mozgalmából az oktatás ügyének miféle tényleges haszna ered, azt előre megmondani lehetetlen.

De a mozgalmat magát figyelemmel kísérni felette érdekes és tanulságos, már csak azért is, mert úgy az államnak, mint a társadalomnak legfényesebb szellemei legjobb fegyvereiket viszik; a harcba, még pedig azzal a higgadt imponáló fenséggel, melyet a klasszikus ó-kor hőseiben ámulva csodálunk.

A hollandusok nagyszívű ifjú királynőjének jósága folytán nekem módomban lesz rövid idő múlva, hogy ezt a mozgalmat közvetlen közelből szemléljem s tanulságait ott a helyszínen leszűrjem. Igérem, hogy ha Isten életemet és egészségemet megtartja, tapasztalataimról itthon is nyilvánosan be fogok számolni.

És most megköszönve szíves türelmüket, előadásomat befejezem.

NAGY ZSIGMOND.

HAZAI IRODALOM.

Magyar Remekírók, III. sorozat. (*Czuczor Gergely* költői munkái, *Kazinczy Ferenc* műveiből, *Kölcsey Ferenc* munkái, *Vajda János* kisebb költeményei, *Vörösmarty Mihály* munkái, III. kötet.) Budapest, 1903. Franklin-Társulat kiadása.

A Magyar Remekírók legújabb sorozata — így külön tekintve — tarka képeket nyújt irodalmunk két utolsó korszakából, de ha hozzáfűzzük ezt az öt kötetet a már megjelent tízhez, s beleillesztjük a meglevők sorába, észrevesszük, hogy a kiadó társulat mindjobban megközelíti a célját; a magyar irodalom klasszikusainak bemutatását. Említettük már, hogy ezen az úton, szemelvényes kiadásokkal, teljesen nem fogja elérni, de a mi szomorú irodalmi és anyagi viszo-

nyainkhoz képest meg kell elégednünk, sőt hálával kell fogadnunk, hogy a társulat számot vetve a körülményekkel, rálépett arra az útra, amelyen legalább törekedhetik a cél felé.

Helyes gondolat volt, hogy a legnagyobbakat, nemzetünknek igazi klasszikus költőit, úgy adják az olvasóközönség kezébe, amint kiválóságuk megköveteli: teljesen, költői műveikből semmit sem hagyva ki. Közülök most Vörösmarty egészül ki, megjelent drámai költeményeinek első kötete s így egy kötet hián be van fejezve.

A többi négy kötet közül Kazinczyé tetszik legjobban. A kiadónak, Váczy Jánosnak, aki most legjobban ismeri Kazinczyt, nehéz dolga volt. Annyit és oly sokfélét írt a följulás korának ez a vezére, hogy egy kötetbe szorított munkáival jellemző képet adni róla lehetetlen. De volt még egy nagyobb baj. Kazinczy első sorban *irodalmi és társadalmi izgató* volt: majd egy félszázadon keresztül ő izgatta, tüzelte a magyar nyelv és irodalom ápolására az írókat. Erről az agitatori működésről pedig csak úgy lehet fogalmat alkotni, ha Kazinczyt *leveleiből* ismerjük meg. Már pedig csak kiadott levelei tizenkét nagy kötetet foglalnak le, s ebből egy kis kötetre valót kiválasztani hiú vállalat lett volna. Váczy János tehát jó érzéssel lemondott arról, hogy Kazinczy műveiben az *embert* ismertesse meg (igen szépen teszi ezt a bevezetésben), helyette az *író*t mutatja be. Közli Kazinczynek összes költeményeit s prózai munkái közül a legértékesebbet, legtanulságosabbat, a *Pályám emlékezetét*, amely itt jelenik először meg híven Kazinczy szándékához. Már ezért is becses e kötet! Csak két dolgozatot szerettünk volna látni a kötetben: *Báróti* és *Dayka* életrajzát. Mind a kettő olyan jellemző Kazinczy esztetikai és nyelvészeti fölfogására, hogy azt hiszem a kiadó nem mellőzte volna őket, ha a kötet így is meg nem haladná a 23 ívet.

A Czuczor-kötet nem ismeretlen az irodalompartoló közönség előtt, tulajdonképen ügyesen megszerkesztett kivonatos kiadás a Franklin-Társulatnál nem rég megjelent teljes Czuczor-kiadásból. Akkor is Zoltványi Irén, most is ő rendezte sajtó alá és vezette be életrajzzal Czuczor műveit; versei közül kiválasztotta az értékesebbet, és az ott monografiává szélesedő életrajzot összevonta itt egy másfél íves, de azért világos, kimerítő életrajzzá.

Angyal Dávid tanulmányát is ismerjük, amellyel Kölcsey műveit bevezeti. Eredetileg a Budapesti Szemlében jelent meg, és bár Angyal a Remekírók számára megrövidítette, azért mégis a vállalatban megjelentek között a legterjedelmesebb életrajz. Ezt dicséretül mondjuk. Hisszük, hogy a művelt közönség megbírja még ilyen terjedelemben is Kölcsey életrajzát, s hisszük azt is, hogy ha olyan vonzó formában kapja, mint Angyalnak a költő lelki világát és költeményeit egy-

aránt finoman boncoló elméje nyújtja, akkor szívesen is veszi. Kölcsey csodálatos szelleme, amelyben költői lélek kritikai elmeélel, szónoki tehetség esztetikai érzékekkel egyesült, megköveteli az elemzést, az elmélyedést egyéniségébe. Szellemi működésének ezt a sokoldalúságát éles világitásba állítja Angyal esete, a képek konturjai nincsenek úgy elmosódva, mint a Rembrandtot utánzó modern mestereké, akik csak egy-két vonással s helyette inkább színlületekkel alkotják meg az arcot, hanemi becsületesen ki van dolgozva.

A kötet két ötöde Kölcsey válogatott verseiből telik ki, a nagyobbik felét prózai munkái töltik meg. Köztük van Kölcseynek két híres bírálata (Csokonairól és Berzsenyiről) s két akadémiai emlékbeszéde (Kazinczy és Berzsenyi fölött). Esztetikai tanulmányai — melyek úgyszólván idegen írókra támaszkodnak — s kisebb jelentőségű törvényszéki beszédei helyett egy országgyűlési beszédét s a Paraineist találjuk meg.

A sorban utoljára maradt kötetet, Vajda János verseit, Endrődi Sándor állította össze. A könnyebb végéről fogta a munkát: Vajda János kisebb költeményeit nyomtattatta le nagyrészt a Franklin-Társulatnál 1895-ben megjelent kiadás alapján. Egy-két verset, de igazán csak egyet-kettőt, elhagyott belőle, egy párat fölvevett Vajda régebbi gyűjteményeiből és evvel megvolt a kiadás. Nagyobb elbeszélő költeményeiből mutatónak sem közöl, s nem járt el abban a szellemben, amelyet maga Vajda akart követni művei kiadásában. Vajda János még két kiadást szeretett volna rendezni verseiből: egy teljeset és egy olyant, amelyben még a 95-iki kiadásnál is jobban megválogathatta volna a kiadandó verseit, mert, amint tudjuk, ez a 95-iki kiadás is az akarata ellenére lett ilyen terjedelmes. A bevezető életrajz Endrődinek sikerültebb irodalomtörténeti dolgozatai közé tartozik. Vajda János életrajzát megírni nehéz föladat: vagy objective nézzük az egyéniségét és akkor a laikus közönség olyan bírálatot hall, amelyet igen könnyen félreért, vagy szeretettel és egy kis elfogultsággal, akkor nemcsak igazságtalan lesz az ítélet, hanem az életrajzíró Vajda kedvéért meg fogja tagadni irodalmi nagyságainkat, akikkel Vajda igen szeretett szembe helyezkedni és a kiknek érdemeiket bizonyos fensőbbbséggel, kicsinyléssel lenézte. Endrődi az utóbbi módot választja, amit tőle, mint Vajda őszinte csodálójától, nem vehetünk rossz néven. Azonban nagyon vigyázott, hogy Vajda Jánost magas talapzatra állítva, ne döntse le a többieket. Inkább azokat a mozzanatokat emelte ki Vajda életéből, amelyek pusztán személyiségére jellemzők, s óvakodott őt az egész irodalommal, meg annak a legkiválóbb képviselőivel való kapcsolatban bemutatni. A veszedelmes pontokon, mint p. o. Vajda mérhetetlen önbizalmán, kicsinyeskedő ellenszenvein, úgyesen keresztül

siklik és sok mindent elmellőz, amit a nagy közönségnek nem tudni jó. Dicséreteiben mértéket tart, frázisai csak itt-ott haladják meg a szokott irodalomtörténeti stílus mértékét.

Cs. E.

«Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről», írta dr. Imre Sándor 271 l. 8° Politzer Zsigmond és fia Budapest, 1904. Ára 5 K.

A «nemzet-nevelés könyve» címet adhatta volna diligens szerzőnk immár harmadik nagyobb művének, mely a legalkalmasabb időben jelent meg. Hiszen a «nemzeti nevelés»-nek kopottsáig divatos jelszava, a levegőben van minden mélyebb értelem, komolyabb tartalom nélkül. Különbözik azonban hogyan eshetnék meg, hogy midőn a magyar faj történeti sajátosságainak kifejlesztésére gondolunk, *erre* idegen nép történeti tulajdonságaiból kinőtt oktatási tervet kapunk, melynek rendelkezései — megesik elég gyakran, — nemcsak nem simulnak a magyar szellemhez, de figyelmen kívül hagyják a magyar és idegen faj fizikumának fiziológiai különbözőségeit is. Hogy milyen legyen és lehet a magyar nemzeti, avagy nemzet-nevelés, azt nem átmásolt tantervek, hanem a történelem, s a történelem folyásában cselekedetekben, törekvésekben, szokásokban, nemzeti célokban és ideálokban nyilvánuló faji fiziológia és faji pszichológia törvényeinek ismerete alapján határozhatjuk meg. Hiszen a nemzet történelmi fejlődés eredménye. A nemzeti jellemvonások és nemzeti különbségek komplexuma: a történelmi élet, történelmi haladás hosszú folyamatának lassan megérett gyümölcse.

A nemzet-nevelésnek azért nem szabhat rendet a szobában bölcselkedő. A neveléstudománynak napjainkban ezért *kell* egyformán bölcséleti és tapasztalati, történelmi és politikai, bölcséleti és sociológiai, még ethnografiai tudománnyá is válnia.

Aki nemzetet akar nevelni, vagyis a nemzetet alkotó minden egyesnek lelkében *öntudatos*á öhajtja tenni azt a fölemelő gondolatot s érzést, hogy az ő parányi mivoltában is fontos s értékes része az egésznek, hogy az egyén tevékenysége, hivatása, kötelességei túlterjednek a szűk magán és családi érdekek és célok szolgálatán; illetőleg e szűkebb körű munkásságával is öntudatosan és értékesen szolgálhatja az egyén a nagy egész céljait, ideáljait; szolgálhatja a két érdek, két cél összeütközése nélkül, a kettőnek egymásba való öntudatos beolvastása által: az ily nevelőnek elsőrangú forrása a történelem.

Ezért fordul Imre Sándor is a történelemhez, hogy meghatározza a történelem eszközeinek, — ha tetszik, — irányítóinak gondolkodásából, tetteiből, mi a nemzet-nevelés. Jelen alkalommal, érté-